

FREUD

NAAR
LE SCÉNARIO FREUD
© ÉDITIONS GALLIMARD

VAN
JEAN-PAUL SARTRE

REGIE
IVO VAN HOVE

naar **Le Scénario Freud** © Éditions Gallimard
van **Jean-Paul Sartre**
regie **Ivo van Hove**
vertaling **Gerardjan Rijnders**
bewerking **FC Bergman i.s.m. Koen Tachelet**
dramaturgie **Koen Tachelet**
scenografie & lichtontwerp **Jan Versweyveld**
video **Jan Versweyveld, Jordi Wolswijk**
muziek **George Dhauw**
kostuums **An D’Huys**
co-productie **Toneelhuis**
ondersteund door **Ammodo**
particulier producent **Helga Lasschuijt & Dirk Raes,**
Anna Wouters & Esther Kwaks

assistentie regie **Olivier Diepenhorst, Zorba Huisman** (stage)
assistentie scenografie **Bart van Merode, Merel van Langkruis** (stage)
assistentie dramaturgie **Ilske Lutter** (stage)
assistentie kostuumontwerp **Eleftheria Lavdaki**
hoofd techniek ensemble **Götz Schwörer**
productieleiding **Michiel van Schijndel**
techniek **Joost Verlinden** (1^e inspiciënt),
Pepijn van Beek, Sander van Elteren, Timo Merkies, Stephan Pot,
Pieter Roodbeen, Eva Sol, Ruud de Vos,
Jordi Wolswijk, Paul van der Zouwe, Luc Huisman (stage)
kostuumatelier **Wim van Vliet** (hoofd), **Farida Bouhbouh**
kap en grime **David Verswijveren**
uitvoering toneelbeeld **Decoratelier Nationale Opera**
en Ballet, LevTec, Contrast Interior
castingadviezen **Hans Kemna**
fotografie **Jan Versweyveld, Henri Verhoef**
beeldbewerking **Henri Verhoef, Dim Balsem**
grafisch ontwerp **studio ITA, Serena Kloet**
communicatie **Ewa Chojecka**
druk **Raddraaier SSP**
met dank aan **Nesoptiek, Labels Inc. Antwerpen**

OVER FREUD

Wanneer de jonge, ambitieuze arts Sigmund Freud zijn Weense leermeester teleurstelt door te vertrekken naar Parijs voor colleges over hysterie en hypnose, volgen moeizame jaren. Terug in Wenen verliest hij zijn zelfvertrouwen door onbegrip bij de artsen-gemeenschap en een gefaalde behandeling, en laat hij zijn ideeën over hysterie en hypnose achter zich. Zijn vrouw Martha, wier steun en vertrouwen een solide basis vormen, is zijn enige lichtpuntje. Tot hij in contact komt met Cäcilie Körtner, een patiënt die sinds het overlijden van haar geliefde vader lijdt aan symptomen van hysterie. Zij staat onder behandeling van Freuds vriend en collega-arts Josef Breuer, en lijkt baat te hebben bij hypnose. Freud vergezelt Breuer naar een behandeling en stelt haar de vragen die Breuer zelf schuwt te stellen. Cäcilie vertelt Freud onder hypnose hoe haar vader stierf in een bordeel, waar zij hem moest komen identificeren. Freud is overtuigd dat Cäcilie seksuele opwinding ervoer in het bordeel, een opwinding die ze vervolgens met alle macht probeerde te verdringen. Hij komt tot de hypothese dat neurotische symptomen een seksuele oorsprong moeten hebben. Wanneer hij deze theorie kenbaar maakt, stoot hij op een muur van onbegrip. Enkel de excentrieke Berlijnse keel-neus-oorarts Fliess stimuleert hem om te blijven zoeken naar de waarheid. Freud is zó overtuigd dat hij druk zet op zijn patiënten, en hen dwingt om dat te herinneren wat zijn theorie bevestigt. Langzaam beseft Freud dat deze methode niet de gewenste resultaten oplevert en realiseert hij zich dat hij eerst zichzelf moet leren kennen, voor hij kan begrijpen wat de ander werkelijk zegt.

Stef Aerts,
Chris Nietvelt,
Ilke Paddenburg,
Joep Paddenburg,
Matteo Simoni,
Bart Slegers,
Steven Van Watermeulen,
Amsterdam, 2019

KRONIEK VAN EEN MISLUKT FILMPROJECT

In 1958 krijgt Jean-Paul Sartre, de Franse filosoof en latere ‘ster’ van het existencialisme, de vraag om een filmscenario te schrijven over de beginjaren van Sigmund Freud. Het idee komt van de Amerikaanse filmmaker John Huston. De twee hadden elkaar in 1952 ontmoet en Huston was bekend met Sartres werk. Huston wilde een film maken over de Freud in de jaren vóór zijn bekendheid, waarin hij hypnose als behandelmethode achter zich laat en op zoek gaat naar wat hij later de psychoanalyse zal noemen. Het moet een detective worden, in de traditie van Hollywood, met Freud als held en avonturier. Sartre heeft een gebrek aan geld waardoor de substantiële geboden som hem motiveert om de opdracht te aanvaarden. Hij gaat aan het werk, waarbij de Freud-biografie van Ernest Jones alsook de voor het eerst gepubliceerde brieven van Freud aan zijn vriend Wilhelm Fliess, zijn belangrijkste bronnen vormen. In dat materiaal ontdekt hij een gedreven wetenschapper, op zoek naar genezing voor zijn patiënten maar ook naar zelfkennis. Typerend voor Sartre: zodra hij begint te schrijven, duikt hij steeds dieper in zijn onderzoeksobject. Het resultaat is een treatment van 95 pagina’s, dat hij vervolgens ontwikkelt tot een vuistdik scenario, genoeg voor zeven uur film.

Huston accepteert de eerste versie, maar vraagt Sartre om aanpassingen te maken en het script flink in te korten. Sartre gaat opnieuw aan het werk. Maar in plaats van in te korten, schrijft hij extra scènes en voegt hij personages toe. In 1960 dient hij een versie in die beduidend langer is dan de eerste. De onenigheid die ontstaat tussen Huston en Sartre lijkt het resultaat van twee verschillende perspectieven. Voor Sartre staan het inhoudelijke en de integriteit van het werk voorop, waar Huston vooral commerciële bezwaren ziet. De uiteindelijk uitgebrachte film werd een bewerking van Sartres screenplay en verscheen onder de titel *Freud: The Secret Passion*. De film flopte, maar Sartre heeft dan al verzocht om zijn naam van de credits te schrappen. De twee versies van Sartres *Le Scénario Freud* worden na zijn dood tussen documenten gevonden en voor het eerst uitgegeven in 1984. De première van *Freud* bij Internationaal Theater Amsterdam is de eerste opvoering ooit van deze belangwekkende tekst.

SARTRES FREUD

Sartre die een filmscenario over Freud schrijft: op het eerste gezicht een merkwaardige combinatie. Freud probeerde zijn leven lang aan te tonen dat menselijk handelen gestuurd wordt door mechanismen waarvan wij ons veelal niet bewust zijn. Sartre geloofde daarentegen heilig in de verantwoordelijkheid én de mogelijkheid van ieder mens om in waarheid te leven en voor zijn handelen motief noch verontschuldiging te zoeken van buitenaf. Niet van valse leermeesters, maar ook niet van iets als een onderbewustzijn. In zijn werk waarschuwt Sartre voor het mechanisme van de ‘kwade trouw’: het delegeren van eigen onzekerheid en angst aan een autoriteit van buitenaf. Getekend door de ervaring van de Tweede Wereldoorlog schrijft hij in 1946: ‘Nu wij de situatie van de mens hebben gedefinieerd als een vrije keuze, zonder excuses en zonder steun, is ieder mens die zich achter het excuus van zijn hartstochten verschuilt, ieder mens die een determinisme bedenkt, een mens te kwader trouw.’

Het is opvallend hoe mild en empathisch Sartre ‘zijn’ Freud tekent. Het zijn niet zozeer Freuds controversiële theorieën zelf die Sartre verwerkt in zijn scenario. Het is de oprechte, eenzame zoektocht van iemand die alles op het spel zet om de waarheid te achterhalen, inclusief erkenning, liefde en vriendschap – en die daarbij net zo meedogenloos is voor zichzelf als voor zijn patiënten. Een man die gebukt gaat onder zijn eigen neurotische lasten en tot het inzicht komt dat niet alleen de patiënt maar ook de arts zichzelf moet leren analyseren. Een belangrijk thema bij die zelfanalyse is Freuds behoefte aan een vaderfiguur, die tegelijkertijd de rol van tiran vervult. Iemand naar wie hij opkijkt, bij wie hij zijn theorieën kan testen en tegen wie hij in opstand kan komen.

Sartres Freud maakt een lange reis langs verschillende vaderfiguren in zijn omgeving, om uiteindelijk te ontdekken dat hij in het reine moet komen met zijn echte vader. Als kind heeft Freud gezien hoe zijn vader zich op straat gewillig laat vernederen. De kleine Sigmund neemt de ‘historische’ verantwoordelijkheid op zich om die vernedering te wreken. Niet alleen voor zijn vader, maar voor alle joden. Uiteindelijk zal Freud beseffen dat de onmacht van zijn vader geen teken van zwakte is, maar een poging zijn gezin te vrijwaren voor een steeds grimmiger wordend antisemitisme. Parallel hiermee laat Sartre zijn Freud toe om zichzelf te veranderen: als therapeut én als mens. Freud ontwikkelt zich van een alwetende, eisende en nukkige arts tot iemand die onzekerheid toelaat, die de patiënt en diens vermogen tot zelfgenezing serieus neemt, en die zichzelf kwetsbaar weet te maken. De Freud van Sartre is iemand die zijn eigen gevoelens van schaamte en schuld niet langer afreageert op zijn patiënten, maar genezing leert zien als een vorm van samenwerking. Het is Sartres grote verdienste dat hij het therapeutisch proces weet te definiëren als een actief, dynamisch, intersubjectief proces tussen twee individuen die zich gelijktijdig uitspreken, in een setting die radicaal gelijkwaardig is, met een voor beide partijen bevrijdend potentieel.

REGIE

Voor Ivo van Hove is *Freud* het verhaal van iemand die op een radicale en nietsontziende manier zichzelf wil leren kennen. In die emotionele achtbaan krijgt hij te maken met alle mechanismen van verdringing, projectie, angsten en taboes, die hij ook in zijn patiënten tegenkomt. Freud is een avonturier, niet alleen omdat hij in een tijd leefde die niet klaar was voor zijn ideeën, maar vooral omdat Freud zelf de consequenties aanvaardde van elk nieuw inzicht. Cruciaal in dat proces is de moeizame, pijnlijke zoektocht naar en confrontatie met zijn eigen vader, en het inzicht dat hij eerst moet loskomen van allerlei ersatz-vaders die hem een vals gevoel van bescherming lijken te bieden. Voor Van Hove is *Freud* naast een persoonlijk ook een sociaal drama. In het Wenen aan het einde van de 19de eeuw is het antisemitisme een reëel en snel groeiend fenomeen. Dit is een belangrijke motor voor de jonge Sigmund Freud. Als jood is hij ervan overtuigd dat hij beter moet zijn dan alle andere artsen van zijn tijd: niet assimileren maar excelleren.

TONEELBEELD & MUZIEK

In het toneelbeeld van Jan Versweyveld zijn verschillende contexten in elkaar geschoven: de private ruimte van het gezin Freud, de transformerende therapeutische ruimte waar patiënten en collega's opduiken, het Wenen van de schone schijn en het antisemitisme.

Dezelfde gelaagdheid is het uitgangspunt van de muziek van George Dhauw. Muziek uit het fin-de-siècle Wenen, joodse muziek en hedendaagse klanken vertellen iets over de werelden waar Freud zich in begeeft en begeleiden de toeschouwer in het web van dromen, gedachten, wanen en herinneringen.

Toneelbeeld en muziek vormen samen een open ruimte, waar de toeschouwer niet alleen getuige is van de geboorte van een revolutionair denker, maar ook uitgenodigd wordt om in de mentale en emotionele wereld van Freud af te dalen.

Aan de beroemde Schotse psychiater
R.D. Laing schrijft Sartre in 1964:

‘Net als u geloof ik dat we psychische
stoornissen niet van buitenaf kunnen
begrijpen zonder de ziekte als een
beleefde ervaring te beschouwen.
Men kan een neurose bestuderen noch
genezen zonder een fundamenteel
respect voor de persoon van de patiënt.
Ik beschouw een mentale stoornis als
de uitweg die het vrije organisme,
in zijn totaliteit, uitvindt om over een
ondraaglijke situatie heen te komen.’

FREUD

Internationaal Theater Amsterdam

+31 (0)20 624 23 11

do 19 – za 21 sep (try-outs)

zo 22 sep (wereldpremière)

wo 25 – zo 29 sep

wo 2 – za 5 okt

di 8 – vr 11 okt

ITA–extra

openbare repetitie wo 18 sep

Engelse boventiteling do 26 sep, 3 & 10 okt

nagesprek vr 27 sep, 4 & 11 okt

Toneelhuis Antwerpen /

Bourlaschouwburg

+32 (0)3 224 88 44

wo 20 nov (Belgische première)

do 21 – za 23 nov

di 26 – za 30 nov

Toneelhuis–extra

inleiding do 21, vr 22, di 26 – vr 29 nov

nagesprek za 23 nov

Q&A do 28 nov

—
ITA–ensemble & gasten 19/20 **Hélène Devos, Fred Goessens, Janni Goslinga, Aus Greidanus jr., Marieke Heebink, Maarten Heijmans, Robert de Hoog, Hans Kesting, Hugo Koolschijn, Achraf Koutet, Maria Kraakman, Majd Mardo, Ramsey Nasr, Chris Nietvelt, Celia Nufaar, Ilke Paddenburg, Frieda Pittoors, Halina Reijn, Gijs Scholten van Aschat, Bart Slegers, Steven Van Watermeulen, Stef Aerts, Ibrahim Ben Hadi, Claire Bender, Bart Bijmens, Bøyd van den Bogert, Violet Braeckman, Evgenia Brendes, Sonny Coops van Utteren, Jules Croiset, Benjamin Daalder, Jip van den Dool, Syoma Ekhart, Alexander Elmecky, Eva Heijnen, Stacyan Jackson, Gaitte Jansen, Emma Josten, Minne Koole, Ruurt de Maesschalck, Joep Paddenburg, Urmie Plein, Alwin Pulinckx, David Roos, Harm Duco Schut, Truus te Selle, Matteo Simoni, Eelco Smits, Harriët Stroet, Titus Theunissen, Sidar Toksöz, Marie Vinck, Leon Voorberg, Mandela Wee Wee**

Toneelhuismakers 19/20 **Guy Cassiers, Olympique Dramatique, FC Bergman, Benjamin Verdonck, Mokhallad Rasem, Lisaboa Houbrechts, Bosse Provoost, Hannah De Meyer, Timeau De Keyser**

—
ITA.NL / TONEELHUIS.BE

DIT SEIZOEN O.A. BIJ ITA

PREMIÈRES

DE THUISKOMST

van **Harold Pinter**

regie **Nanouk Leopold**

okt, nov 19

KINDEREN VAN NORA

naar **Henrik Ibsen**

regie & tekst **Robert Icke**

coproductie **DeSingel,**

Les Théâtres de la Ville

de Luxembourg

apr, mei 20

WIE HEEFT MIJN VADER

VERMOORD

van **Édouard Louis**

regie **Ivo van Hove**

coproductie **deSingel**

apr*, mei 20

OP HOOP VAN ZEGEN

naar **Herman Heijermans**

regie & tekst **Simon Stone**

coproductie **Holland**

Festival, deSingel

mei*, jun 20

REPRISES

DE KERSENTUIN

van **Anton Tsjechov**

regie **Simon McBurney**

coproductie **Holland**

Festival, Barbican Centre,

Festival Printemps des

Comédiens Montpellier

aug 19, jan 20

LA VOIX HUMAINE

van **Jean Cocteau**

regie **Ivo van Hove**

sep, nov, dec 19

EEN KLEIN LEVEN

van **Hanya Yanagihara**

regie **Ivo van Hove**

dec 19, feb, apr 20

HET HOUT

van **Jeroen Brouwers**

regie **Michiel van Erp**

dec 19, jan 20

VALLENDE MAN

van **Don DeLillo**

regie **Julien Gosselin**

mrt, apr* 20

MEDEA

naar **Euripides**

regie & tekst **Simon Stone**

okt 19*, mei 20

*internationale tournee

DIT SEIZOEN O.A. BIJ

TONEELHUIS

ANGELS IN AMERICA

Olympique Dramatique

tekst **Tony Kushner**

spel **Tiny Bertels,**

Evelien Bosmans,

Lucas De Wolf,

Tijmen Govaerts,

Sanne Samina Hanssen,

Lukas Smolders,

Peter Van den Begin,

Darry E. Woods

nov, dec 19, jan, feb 20

ANTIGONE IN MOLENBEEK

Guy Cassiers

tekst **Stefan Hertmans**

spel **Sachli Gholamalizad**

apr, mei, jun 20

TIRESIAS

Guy Cassiers

tekst **Kate Tempest**

spel **Katelijne Damen**

mei, jun 20

DAGBOEK VAN EEN LEEG BED

Mokhallad Rasem

okt, nov, dec 2019, jan, mrt,

apr 20

DE TIJGER EET DE ZEBRA

EN DE VOGEL VLIJGT

VERSCHRIKT WEG

Benjamin Verdonck

feb, mrt, apr, jun 20

BRUEGEL

Lisaboa Houbrechts

& Kuiperskaai

dec 19, jan, feb, mrt, apr,

mei 20

SUN-SET

Bosse Provoost

& Ezra Veldhuis

feb 20

HI BAUBO

Hannah De Meyer

feb, apr 20

Gemeente
Amsterdam

Rabobank
Hoofdsponsor

accenture

Partners

CLIFFORD
CHANCE

A
O
M
D
O
M

Voor de volledige programmering, kijk op ita.nl of op toneelhuis.be

Sigmund Freud
Stef Aerts

Martha Freud
Ilke Paddenburg

Breuer
Steven Van Watermeulen

Fliess
Matteo Simoni

Cäcilie Körtner
Hélène Devos

Meynert
Hans Kesting

vader Freud, Charcot, vader Cäcilie
Bart Slegers

moeder Freud, moeder Cäcilie
Chris Nietvelt

patiënte, Dora, Emma
Marie Vinck

Paul, Karl, antisemiet
Joep Paddenburg